

Передмова

Любов живе в кожному з нас, допоки ми живі.

Валентина Мастерова

Коли людина потрапляє у безвихідь, бо за спиною моторошні спогади, а попереду глибочезна прірва, і з-під ніг уже осипається край землі, який тягне силоміць униз, тоді крила Янгола затуляють душу від падіння в безодню, даруючи надію, окреслюючи шлях до спасіння.

Новий роман Валентини Мастерової «Осіннє танго» своїм багатограним виміром дійсності є таким орієнтиром у мить відчаю та скрути.

Головна героїня роману — сільська жінка Ксеня — все своє життя була правдолюбною, щирою до близьких і собі поблажок не давала. Так і сина виховувала. Тільки, напевно, чистої душі замало, щоб Небо гідним життям обдарувало.

Кохання пішло чужими стежками, бо жити з обов'язку непросто, та й не кожна людина спроможна цінувати скарб, який і скарбом не вважає, бо ж не доросла, не добачила. За все нас чекає розплата і, дякувати Богові, що не діти роздають борги за гріхи своїх предків.

Чужий гріх окошився не лише на Ксенії, а й сина покалічив.

«Чиї у нього очі? Були ж ніби мої, а тепер...»

Син аж підскочив за столом:

— Дай хоча б день пожити без тебе! Ти ж во де у мене, — черкнув себе долонею по горлу.

Як не розірветься материнське серце, розуміючи, що в жилах своєї єдиної дитини тече не кров, а отрута...

Та, хоча б яким непроглядним не здавалося життя, живу душу на прив'язі не втримати. Вона здатна злітати й шукати кращого, душа готова на самопожертву, на відданість, на любов. Любов до всього сушого.

Саме вона дає сили почати життя з чистої сторінки, побачити тих, хто був справжнім у цій коловерті днів і ночей, зумів вистояти в лихі дев'яності, не втративши гідності й людяності.

«Батькова хата на крайній вулиці за вигоном, ніби відірвана від села».

Оця коротка фраза така багатозначна і така стражденна, як наша змучена Україна. Ніби відчакнута від усього світу, ласим шматком спонукає загребти вже й так видоєну досуха, виснажену землю — найбільший скарб — годувальницю нашу. А що народ? Як і Ксеня тулить гніздо з нічого, де б не присів, прибирає, білить і наповнює теплом власну оселю.

«Самотина лякала, але вже не так, як уночі, коли безвихідь обступала з усіх боків разом із глухою темрявою. Від вогню в хаті робилося затишно, наче оживала не лише піч, а й сама хата».

Та хіба ж дасть оте вселенське завидюще око жити і свою латочку обробляти, хліб і майбуття плекати!

— Багато заробила у фермера?

— *На хліб і на світло стане — ні в кого не проситиму.*

Та тільки-но хто зіпнеться на ноги, спаплюжити, спопелити, відібрати... Це куди легше, ніж працювати до сьомого поту, кривавими мозолями крихту заробляти.

Коли помалу заглиблюєшся в непросту сюжетну лінію роману, перед очима постає реальна панорама сьогодення з його щедрим на лихо буттям. Не за довгим карбованцем — за копійкою, щоб вижити і прогудувати своїх дітей, зіщулюючись від очікування поневірянь у чужинській стороні, їдуть світ за очі молоді й старі, бо рідна Батьківщина нині, як мачуха — захоче, кине кістку чи сухар, а не схоче, то й хрестом освятить.

Попри все злиденне та потворне, у кожному рядочку, у кожному словечку відчувається, що авторка до щему любить свій край, свій поневолений народ, який столітні поневіряння не поставили на коліна.

Сцену танцю старого Свиридка у святкових хромових чоботях, коли тужну пісню виспівують його сини, неможливо читати без трепету й хвилювання:

«Так гарно, наче заново на світ народився. Не думав, що доживу до такого празника. Ану ж, синочки, порадуйте й ви старого батька».

Кожна деталь, кожний натяк — це інструмент майстра, що словесним мазком підводить читача до сутності образу, віддзеркалення колоритної величі українського народу.

Валентина Мастерова філігранно випишує драматичні колізії у стосунках героїв, де найрідніші виявляються найлютішими ворогами, а чужі підставляють плече тоді, коли відчай бере за горло, коли бігти нема куди, бо скрізь провалля сваволі можновладців, та й не тільки.

Душу рве несподіваний образ пічника — таджика, людини високоосвіченої, поліглота, який теж для своєї батьківщини став вигнанцем і мусив заробляти собі на життя руками, бо його високоінтелектуальний фах зневажили у рідному Таджикистані. Та хіба ж він один?

Тонко змальовано почуття душевної близькості української жінки до людини іншої національності, адже вони відчували власну ментальну спорідненість — спорідненість духовно багатих людей, яким не потрібно доводити, хто є хто.

Чамшед якийсь час дивися на розкішне дерево, потім усміхнувся:

— У Таджикистані у мене також росте шовковиця, старіша, правда, бо ще дід садив.

— А чого ж ви тут, а не вдома? — вихопилося у Ксені.

— Бо війна. — Пічник глянув на жінку, посерйознішав. — А я не хочу воювати, ні за тих, ні за інших — усі вони убивці.

Смерть не має національності й однаково усім страшна.

Смерть, яку сіє чиясь загребуща душа, бо їй випікають очі чуже щастя й родинний затишок, їй не буде спокою доти, доки є що відібрати собі ненаситній.

Несподівані повороти сюжету аж дихання перехоплюють, коли волею авторки доля зводить у далеких світах чужі долі, що сплітаються в одне ще з часів далекої минувшини. Криваві воєнні сторінки озиваються гіркотою з Другої світової, вчепивши Афганістан і аж до сьогодні...

Головна героїня вже змирилася, що змушена жити на околиці. Їй не звикати починати виполювати бур'яни

не лишень у полі, а й у власному житті, але Небу згори видніше.

Після низки втрат і розчарувань доля закидає Ксеню в Німеччину, де ти вже й не людина, а так, робоча сила, попихач. Навіть моральні якості української жінки апріорі визначено гульвісою й покидьком, бо ж він — німець, господар у своїй державі, де верховенствує закон. Закон, написаний для всіх інших.

Почуття ненависті не дає дихати Ксені, хіба не тут залишився лежати її дід Яків, та й не він один удобрював власною кров'ю ці малородючі землі.

Та не все так сумно і безнадійно. Щодень сонячний промінь кидає новий натяк, нову стежку освітлює, встигай розплющувати очі. Виявляється, що й ненависть не вічна, коли справжнє чисте почуття запрошує до танго, хай і запізно, хай і посріблене сивиною років і спогадів.

Як не боролися з тим клятим коханням, таким недоречним, таким несвоечасним, та ДОЛЯ іноді як накрутить, жодному літератору таке не вигадати. Кинувши ту ноту любові, що зерням укорінилася та прокльонулася ще до народження Ксені, саме вона й покликала на схилі літ їхати туди, де самотина душу виймає, близьким немає до тебе діла, тільки твої статки ще щось важать.

Полковник Гюнтер, образ якого нестандартний, як і весь роман, прожив усе життя, караючись і переосмислюючи його, адже вижив лише дякуючи «ворогу», вижив, щоб нарешті стати щасливим.

«І що? — запитав подумки чи то у нього, чи у себе. Несподівано всміхнувся до фотографії: — Це ж ти її привів у мій дім — правда? Правда. Добрий ти, Якове. Ох, і добрий».

«Ти знаєш, Якове, на самоті й коньяк не п'ється. На самоті і мед гірчить. — І несподівано різко вимовив: — Краще б ти мене тоді застрелив».

Гострі суперечності персонажів перевертають усю душу читачеві. Тонко, щиро і так достовірно виписано діалоги, що мимоволі опиняєшся поміж тих героїв, ходиш поряд із ними, співчуваєш, хочеш щось запитати, вберегти.

Що робити, коли не відаєш, де голову прихилити, куди податися?

«Те “додому” болісно вколело Ксені в серце. До якого дому?».

Журиться заробітчанка, а з нею і вся Україна. Вона б і рада крильми закрити своїх покинутих дітей, та довго не гояться понівечені крила.

Тільки думка, як визріє, добром дивися, та й проросте:

«А це таке, що пилом не припадає і з вітром не розвіюється — десь та проростає».

Можна писати-переписувати ще й не один десяток сторінок, адже думки штовхаються, поспішають одна поперед одної, бо роман «Осіннє танго» — не просто черговий твір майстрині. У ньому порушено соціально-політичні проблеми нашого суспільства, гостро виписано викривлені моральні якості зовнішнього благополуччя, викрито зло у всій його пекельній сутності. Куди не глянь — картини потворного сьогодення, знищеного села, спаплюженого байдужістю безвладдя та безвідповідальності тих, за кого те село руку тягло, кому кишені набиває своїми слізьми та молитвами. А ще червоною ниткою пробігає антивоєнна тема, наголошуючи, що будь-яка війна несе знищення, сирітство, руйнацію скрізь, куди дістане її зажерливий подих.

Багато чого лежить на поверхні, а ще більше сховано в цьому епохальному романі, який пройшов крізь ті війни, тут вона не одна, та й кінця їм немає.

Ні переможців, ні переможених. Трясуть нашу нещасну землю, як чорт грішну душу, а коли озирнуться, щоб зрозуміти, за віщо кара, тоді й молитва не спасе, за прокляттями її не чути.

Однак закінчити хочу на мажорній ноті.

Про що новий роман Валентини Мастерової?

Про кохання. Про осіннє пристрасне кохання. Вистраждане, довгоочікуване. А ще про любов! Любов до людей, до рідного краю, до українського села і наймилозвучнішого українського слова. Слова, яке робить нас неповторними, унікальними й нездоланими. Хіба не з нього все починалося?

Воно навертає нас доторкнутися до чиеїсь душі, віддаючи частку своєї власної.

«СЕРЦЕМ ДО СЕРЦЯ».

Ліна Ланська

«Чиї у нього очі? Були ж ніби мої, а тепер... — Ксеня розгублено вдивлялася у сердите синове обличчя. — Що він каже? Щоб ішла зі своєї хати? Куди? Там же й груба розбита, і дах протікає. І як же я житиму без...» — Подумалося про онуків і його, єдину свою дитину. Щось у грудях ворухнулося болісно, затуманіло в очах. Та син того не помітив. Боявся, що мати встане з-за столу, піде й зачиниться у своїй кімнаті, переплаче, пересердиться, і тоді ця важка розмова коту під хвіст. Та мати не встала, тільки голос затремтів, коли запитала, ніби звинуватила:

— А чим же я вам заважаю? Тим, що варю, печу й за всіма прибираю? А, може, ви переходьте у дідову хату та щось самі зробіть. А не на всьому готовому...

Син аж підскочив за столом:

— Дай хоча б день пожити без тебе! Ти ж во де у мене, — черкнув долонею себе по горлу. — Наче комендант німецький, хочеш, щоб усе по-твоєму було. Моя хата — з батьком стільки років стягувалися, — перекривив матір, — я також тут не приймак — ясно тобі!? Не хочеш, мамо, по-хорошому — розділюся через суд. Нас четверо, а ти одна, і дивися, щоб тобі хоча б комора дісталася.

Побачив, як пополотніла мати й мовчить. І сам замовк, бо злякався, що насправді доведеться судитися

й ділитись. А ділитися він не хотів, навіть маленькою кімнатою, в якій вона тепер жила.

— Судитися зі мною? Я ж не ворог твоїй, сину... — ледве спромоглася вимовити Ксеня й запнулася — здалося, що перед нею хтось далекий, чужий, тільки на когось рідного дуже схожий.

Батькова хата на крайній вулиці за вигоном, ніби відірвана від села. Добре, що вікна вцілили, бо злодії вибили двері, витягли з груби залізо, навіть старі металеві миски позабирали. А борінку з того боку, під хлівом, не помітили. Як залишила, коли волочила город, так і стоїть.

— Пічника знайду — до зими ще далеко, — кинув син, коли заніс до хати клунок з її пожитками. — А світла багато не пали — сама знаєш: платити за тебе нікому. Інші он з базару живуть, як роботи немає, в Італію на заробітки їдуть, одна ти ждеш із моря погоди, наче тобі вісімнадцять, а не скоро, — замовк, бо не міг точно згадати материн рік народження, тому й сказав навмання, аби немало — п'ятдесят. Диви, дзеркало іще ціле, — несподівано зрадів, глянув у тьмяне скло на стіні й спохмурнів, немов побачив там щось неприємне для себе.

Уночі йшов дощ. Дрібні краплі стукали у тишу, заспокоювали, навертали на думки. А їх у Ксені, наче бджіл у вулику. В оцій хаті зростала. Усі називали її Оксаною, тільки батько — Ксеньою, як звали його матір. А потім і чоловік став називати Ксеньою, і родичі.

— Коли то було? Ніби наснилося. Дощик гарний — картопля вродить. Слава Богу хоч картопелька буде своя. А як же його завтра жити? — зойкнула і злякалася — голос відлунював у кутках давно спорожнілої

хати, немов би хтось іще разом із нею боявся завтрашнього дня.

Наче й не спала, хіба передрімала перед ранком, а почало сіріти — підвелася, запалила у печі порохнявою вербою, що вчора знайшла у дровнику, начистила картоплі, приставила чавунчик до вогню і несподівано відчула полегшення. Самотина лякала, але вже не так, як уночі, коли безвихідь обступала з усіх боків разом із глухою темрявою. Від вогню в хаті робилося затишно, немов оживала не лише піч, а й сама хата, а з нею і мінущина, давно замкнута на великий замок.

Навіть тоді, коли приходила обрізувати й обробляти сад чи город, не завжди відмикала той замок, не завжди заходила у ці двері. Не хотіла озиратися у своє життя, та й часу бракувало, обступали клопоти. Тепер того часу буде хоч греблю гати, а клопоти залишилися у синовій хаті. Подумала — «синовій» і відчула, ніби щось надірвалося біля серця. Надірвалося «з м'ясом», а тепер пече і не знати, коли загоїться.

Рипнула хвіртка. Ксеня виглянула у вікно, побачила давню подругу Антоніну, й підборіддя у неї затремтіло.

— Здорова була! — Антоніна спочатку роззиралася по хаті, навіть прочинила двері у світлицю, потім поставила на стіл банку з молоком і вимовила невесело:

— Нічого, не хороми, але жити можна. У двір щось узяла, чи хлів порожній?

— Нащо воно мені самій, Тоньо. І чим я годуватиму те порося? Сідай ось, — підсунула подрузі стілець, іще батьком зроблений.

— Та я не розсідатися прийшла, а по ділу, — худорлява, висока Антоніна таки вмостилася скраєчку

стілця. — Сергій Гусак кликав буряки полоти. Казав, щоб іще когось взяла. Я за тобою — посапаємо день-два — якась копійчина буде. Хоча б на хліб. Бо вже і в коморі ні пилінки — і млинця ні з чого спекти.

Ксеня зраділа:

— Добре. Спасибі, Тоньо. Ось у печі вигорить — і йду.

Сапа, граблі, вила, навіть заступ стояв у клуні під старим сіном — туди злодії не зазирали. Як попрацює на батьковому городі, помиє і сховає. Тепер для Ксені це — скарб, особливо сокира. Із дому нічого не хотіла брати, ніби в одну мить усе для неї стало чужим. Здавалося, що і думки про ту домівку почуженіли й наче холодом взялися.

Пошукала пляшку чи порожню банку, аби взяти хоча б води на поле. Не знайшла, махнула рукою і вийшла з двору.

Гусакові посіви за старою фермою. Ксеня йшла по Лосинівській дорозі, яка чомусь не заростала, хоча давно немає Лосинівки — хутора під лісом, і від ферми залишився тільки зруйнований фундамент. Подумалося, що за багато років тут нічого не змінилося, ніби світ живе своїм життям, а оце велике поле зі старою, ще волами їждженою дорогою, живе осторонь часу. Хоча ні — трохи таки змінилося — тепер частина розпайованої землі належить їй. «Землевласниця-злидарка», — посміхнулася сумно, бо на цих чорноземах багатів лише той, хто сам на них і господарював. Або гендлював ними, вихоплюючи з-під ніг у знедолених, що віддали цій землі всю свою любов, піт і кров, а тепер доживали у бідності, чіпляючись за клаптик городу побіля хати, наче за рятівне коло, щоб не

померти з голоду. Вона й сама виживе завдяки такому клаптику. А оті лани... Спинилася, щоб озирнути більше свого багатства і вгамувати несподівані думки.

— Ти диви, кого я бачу! — озвався ще здалеку Сергій Гусак, фермер який не розгубився у дев'яностих, коли вся країна бралася руїною, коли могутня рука «демократичної» влади руйнувала колгоспи, а з ними й села, і долі тих, хто жив на землі. — «Комсомолка, спортсменка, відмінниця!». Ксеньо¹, я такий радий, що ти прийшла. Тепер і шукати нікого не треба — ви з Тоньєю самі за кілька днів упораетесь. А я вам добре заплачу. Згода?

Ксеня глянула на лан і промовчала. Нічого не сказала й Антоніна, лише кивнула головою. Тільки вже коли за сріблястою іномаркою піднявся стовп куряви, запитала:

— Чого це він так зрадів тобі? Молодість згадалася чи що?

Ксеня у відповідь стенула плечима і заходилася полоти буряки.

— А бач, — не вгавала подруга, — у школі табличку множення не міг вивчити, а тепер на всю Олександрівку чоловік. А ми з тобою у нього в наймах. Так, нехай я не зривала зірок із неба, а ти ж на олімпіади їздила, англійську знала, наче рідну. І нащо тобі був здався той столичний університет, вивчилася б на вчительку в нашому педагогічному й не ходила б із сапою по заробітках. А синок у тебе — засланець, — несподівано перевела розмову на те, що муляло із самого ранку. — Ти його виростила, вивчила, скільки дітей попоняньчила... Бач, як віддячив. Чого ти мовчиш? Не плач, ну...

---

¹ Тут і далі вжиті діалектні форми імен. (Прим. ред.)

Може, ще воно й налагодиться? — розгубилася, коли побачила сльози на обличчі Ксені.

— Що наладиться, Тоньо? Я вступлю до вузу чи мій чоловік воскресне? Чи, може, у Сашка совість прокинеться? Не знаю, у кого він такий вдався: як став по селах базарювати — труситься над кожною копійкою, зайвий раз дітям гостинця не купить. А коли я без роботи залишилася — мовчить, словом не обізветься, тільки дивиться вовком. Треба хоч книжки свої забрати, а то будуть у грубі — йому вже все моє заважає. А в мене ж, Тоньо, тільки він — і голову ні до кого прихилити, — Ксеня низько нагнулася, щоб не пропустити у рядку бур'яни, бо сльози застилили очі. Ще й сонце сліпило, наче насміхалося.

— Ну, да, — Антоніна вже не рада була, що завела таку розмову, — ні до кого. Тепер хоч з мосту та у воду. Життя прожито. Ще, коли робота була... Ти глянь — не буряк, а сама лобода у рядках. І хто це так сіяв? Тут не заробиш, а проробиш. Заплатить він, побачимо, що ти увечері заспіваєш.

Але увечері до них ніхто не приїхав, хоча вони й працювали, аж поки й сонце сіло за Лосинівським лісом. Додому йшли разом, та біля млина, що вже звікував, натомлений роботою й літами, але ще стояв, наче на втіху вітрам, Ксеня повернула на стару дорогу, що вела до батьківського двору. Антоніна лише важко зітхнула і замість «до побачення» кинула:

— Я навпростець, бо худоба не порана, а завтра зайду раніше — дивися ж не проспи.

Тільки-но прочинила хвіртку, як почувла у дворі за хлівом відчайдушне:

— Ня-я-яв!

«Уже хтось підкинув, — подумала, а потім усміхнулася, — ось тобі й хазяйство».

— Ну, де ти там? Киць, киць, киць... — за хлівом у бур'яні побачила сіре перелякане кошеня. — Принесли й не полінувалися далеко йти. А, може, з машини викинули. Не бійся, не бійся, — простягала руку до кошеняти, яке спочатку шаснуло у бур'ян і звідти злякано дивилося на руку, потім жалібно занявчало, поволі підійшло й уткнулося мордочкою в долоню, наче шукало маминого тепла. — Ось так, малесеньке, ходи до мене, — Ксеня підняла, притулила до себе і почувала як злякано калатає сердечко. — Не бійся, ми тепер удвох. То нічого, що викинуті.

Як тільки занесла до хати і в старе блюдце налила молока, здалося, кошеня забулося про всі свої страхи. Не встигла зняти робочий одяг і накинути легкий халат, воно вже вилизувало спорожніле блюдце.

— Ну, от і добре — хазяйнує, а я у берег. — Взяла рушник, зачинила двері й пішла по стежці у кінець городу, де між вербами наче від когось ховався ставок. Невеликий і не дуже глибокий, але вода у ньому чиста, немов гірський кришталь: ступає Ксеня по дну і бачить свої ноги. Тільки холодна, навіть у найбільшу спеку. Може, тому, що верби обступили з усіх боків, і сонце пробивається між зеленими кронами лише в zenіті. Тоді Ксені здається, що вода світиться і мальки світяться, виблискують, ніби золоті рибки з дитячої казки.

Озираючись, хоча й знала, що поблизу нікого немає, зняла халат і ступила від берега. Пропливла трохи, лягла горілиць, розкинула руки й заплющила очі: ставок легенько люляв її у тихому плесі, немов у великій колисці.